

JOSEF LEWKOWICZ

SELVIITYJÄ

Tieni keskitysleireiltä natsien metsästäjäksi

**AUSCHWITZ • EBENSEE • MAUTHAUSEN
PLĄSZÓW • MELK • AMSTETTEN**

MINERVA

Selviytyjä

JOSEF LEWKOWICZ

ja Michael Calvin

SELVIITYJÄ

**Tieni keskitysleireiltä
natsien metsästäjäksi**

Suomennos Tapio Kakko

minerva
MINERVA KUSTANNUS
HELSINKI

Alkuperäisteos: *The Survivor*

Copyright © Joseph Lewkowicz 2023

First published in Great Britain in 2023 by Bantam an imprint of Transworld Publishers. Transworld is part of the Penguin Random House group.

Suomenkielinen laitos

© Minerva Kustannus, 2023

Minerva Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

www.minervakustannus.fi

Suomennos: Tapio Kakko

Kansi: Transworld Publishers

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-375-959-6

Painettu EU:ssa

Tämä kirja on omistettu Tuvialle, jonka traaginen onnettomuus riisti meiltä. Siunattu olkoon hänen muistonsa, ja olkoon tämä kirja hänelle kunniaksi.

Sisällysluettelo

Alkusanat:

Rabbi Naftali Schiff ja Jonathan Kalmus..... 9

Esipuhe: Haamut 17

1 Suku..... 25

2 Viattomuuden loppu..... 41

3 Viimeiset jäähyväiset..... 59

4 Tanssi yli hautojen..... 77

5 Kohtalonsa vangit..... 95

6 Elämänliekki 111

7 Orjasta pyhiinvaeltajaksi 127

8 Kuolemanportaat 142

9 Myötämielisyyden rajat 158

10	Vapaus.....	177
11	Anastus.....	193
12	Lopun alku.....	210
13	Rikos ja rangaistus.....	231
14	Pelastakaa lapset.....	250
15	Maailma avartuu.....	269
16	Rakkaustarina.....	289
17	Valitse elämä.....	312
18	Selviytyjä.....	328
	Kiitokset.....	343
	Kirjoittajat.....	347

Alkusanat

Rabbi Naftali Schiff ja Jonathan Kalmus

Nälkiintynyt, orjuutettu ja hakattu teini-ikäinen poika selviytyy hengissä kuudesta natsien keskitysleiristä, mikä on lähes tavatonta. Tämä ainutlaatuinen kirja panee lukijan kysymään toistuvasti, miten hän sen tekee? Miten nuori orpo pysyy ilman minkäänlaista apua hengissä perunankuoria ja ruuantähteitä varastamalla eikä suostu taipumaan natsien hirmuvallan alle, vaikka hänen perheensä murhaajat nöyryyttävät häntä kaikin tavoin? Hän tekee sen toistelemalla itselleen: ”Minusta ei saa tulla *heidän* kaltaistaan eläintä.” Pystyisikö kukaan tekemään sen enempää? Tämä poika pystyy. Hän on pelkkää luuta ja nahkaa, mutta hän nousee näkemäänsä julmuutta vastaan. Hän kykenee säälimään nälkäkuoleman partaalla olevia vankitovereita ja tuo heille ruokaa oman henkensä kaupalla. Hän ruokkii koko parakillisen. Sodan jälkeen hän rakentaa elämänsä uudestaan, mikä voi saada meidät luulemaan, että hänen kauniissa tarinassaan on selkeä, yksinkertainen draaman kaari. Hän vaihtaa raidallisen vanginpyjaman Yhdysvaltojen tiedustelupalvelun asepukuun ja pyydystää verkkoonsa

natsi-Saksan pahamaineisimman joukkomurhaajan. Hänen tarinansa mittasuhteet ovat eppiset. Hänen nimensä on Josef.

Joskus ihminen löytää jotakin, josta kukaan muu maailmassa ei tiedä juuri mitään, mutta joka tulisi saattaa koko maailman tietoisuuteen. Näin käy hyvin harvoin ja vain muutamalle meistä. Tapasin Josef Lewkowiczin ensimmäisen kerran vuonna 2018 ja kuulin hänen tarinansa, joka oli vielä useimmille ihmisille tuntematon. Tajusin heti, että se pitää kertoa maailmalle. Vaikka Josef julistaa tavan takaa ”olevansa tavallinen tallaja eikä sankari”, hän kuitenkin saattoi oikeuden eteen keskitysleirien komendanteista tunnetuimman, Amon Goethin, *Schindlerin lista* -elokuvan pahiksen, jota maineikas historian professori David Crowe luonnehtii ”natsi-Saksan juutalaisia vastaan käymän tuhoamissodan todelliseksi hirviöksi”. Mutta aikaisemmin ei tiedetty tarkasti, miten Goeth löydettiin sodan jälkeen.

Josefilla oli ratkaiseva rooli tässä historiallisessa tapahtumassa, ja hän on pystynyt kertomaan siitä kuulijoilleen lähes pettämättömän muistinsa turvin. Hänellä ei kuitenkaan ollut hallussaan ainoakaan asiakirjaa kertomansa todisteeksi. Hänellä oli joukkomurhaajanatsista vain yksi, tosin kiinnostava valokuva, joka oli otettu Goethin pidättämisen jälkeen. Samankaltaista kuvaa ei ilmeisesti ole missään museossa, arkistossa tai kenenkään toisen yksityishenkilön hallussa. Lisäksi hänellä on Oskar Schindleriä esittävä valokuva, jonka taakse Schindler on raapustanut omistuskirjoituksen ”kalleimmalle ystävälleni Josefille.”

Josefin tarinan varmentamisessa tapahtui ratkaiseva läpimurto elokuvantekijä, toimittaja ja kollega Jonathan

Kalmusin työn ansiosta. Kalmus kävi läpi 100 000 asiakirjaa ja kokosi niistä näyttöön perustuvan keskeisen todistusaineiston, jonka avulla Josefin menneisyys oli mahdollista todistaa historiatieteellisesti. Yksin Jonathanille kuuluu myös kiitos tässä kirjassa kuvattuun Goethin kiinniottoon, tunnistamiseen ja lopulta oikeudenkäyntiin johtaneen tapahtumasarjan paljastumisesta.

Tämän kirjan tekijä Michael Calvin työsti aikaa ja vaivaa säästämättä Kalmusin tutkimustulokset upeaksi, taiteellisuudessaan häikäiseväksi historiankertomukseksi ja lisäsi niihin monia muita näkökulmia Josefin – kaikeksi onneksi pitkän – elämäntaipaleen varrelta. Tulos on mestarillinen, mukaansatempaava ja kattava elämäkerta. Siinä kuuluu Josefin ääni ja heijastuu hänen sisin olemuksensa. Meille on suuri kunnia nähdä, kuinka alkuperäinen ideamme on toteutunut menestyneen mutta silti vilpittömän ja nöyrän sanankäyttäjämestarin työn tuloksena. Kutsumme häntä tuttavallisesti Michaeliksi.

Josefin tarinassa on paljon muutakin kuin historian yhden arvoituksen ratkaisu. Siitä käy ilmi hänen tärkeä roolinsa inhimillisyyksikäsitteemme muodostumisessa. Hän näytti, kuinka sivilisaatio voi vastata hirviömäiset mittasuhteet saavuttaneeseen pahuuteen ja kuinka me voimme yhdessä varjella – ainakin uskomme niin – miljoonia kanssaihmissiämme samanlaiselta vaaralta myös tulevaisuudessa.

Sodanjälkeisen maailmanjärjestyksen muotoutuminen olisi voinut saada toisenlaisen suunnan, ellei Josef ja riittävän moni muu urhea ja moraaliltaan vankkumaton ihminen olisi puuttanut tapahtumien kulkuun. Niin oli vähällä tapahtua.

Josefin historiaa todentavista asiakirjoista selviää myös kiistatta, kuinka vaarallisen lähellä oli, että natsimurhaajat eivät olisi koskaan joutuneet maailman silmien eteen asianmukaisessa ja rehellisessä oikeudenkäynnissä Nürnbergissä. Britit kannattivat heidän summittaista teloittamistaan, ja venäläiset halusivat olemattomaan todistusaineistoon ja etukäteen päätettyihin tuomioihin perustuvia näytösoikeudenkäyntejä. Elleivät yhdysvaltalaiset lakiasiantuntijat olisi saaneet tahtoansa läpi, maailma ei ehkä olisi saanut koskaan tietää, miten määrätellään rikokset ihmisyyttä vastaan, mitkä ovat kansainvälisen oikeuden periaatteet tai miten päästiin yhteisymmärrykseen ihmisoikeuksien yleismaailmallisesta julistuksesta. Nämä kaikki ovat inhimillisyyden peruseriaatteita, joita pidämme nykyään itsestään selvinä.

Goeth ja lukemattomat muut joukkomurhaajat olisivat todennäköisesti päässeet vapaalle jalalle, elleivät sotarikostutkijat olisi koonneet kansainvälisesti tunnustettua todistusaineistoa vasta perustettujen monikansallisten sotarikostuomioistuinten käyttöön. Siinä tapauksessa holokaustina tunnetuksi tulleen laskelmoidun, tarkasti suunnitellun ja tieteellisesti toimeenpannun kansanmurhan laajuus ei olisi koskaan tullut yleiseen tietoon, ja sekä silloiset että nykyiset holokaustin – joka on yksi historian kattavimmin dokumentoituja tapahtumia – kiistäjät olisivat voittaneet. Uusien holokaustien kuilun reuna olisi ollut paljon lähempänä, ja vapaat yhteiskunnat, joissa ei tunneta vihaa ja joissa vallitsee tasa-arvo, olisivat jääneet kaukaiseksi haaveeksi. Ihmiset olisivat voineet jopa lakata edes toivomasta sellaisen yhteiskuntajärjestyksen toteutumista.

Mitä enemmän olen oppinut holokaustista selviytyneiltä, sitä enemmän ymmärrän, että he ovat ainutlaatuinen ihmisryhmä, jolla on meille paljon kerrottavaa, ei yksin kuolemasta ja tuhosta vaan myös elämästä. He voivat opettaa meidät iloitsemaan ja nauttimaan elämästä sekä taistelemaan pahaa vastaan hyvyydellä. He opettavat meille, kuinka ihminen pysyy rakentamaan elämänsä uudelleen ja perustamaan perheen suunnattoman tragedian jälkeen. Josefin tarinan lukija huomaa, että hän on ainutlaatuinen ihminen ainutlaatuisten ihmisten joukossa, ja siksi meillä on niin paljon opittavaa hänen elämänkatsomuksestaan.

Olen yksi JRootsin perustajista. Olen pyrkinyt lähes kahden vuosikymmenen ajan auttamaan ihmisiä ottamaan opiksi holokaustista selviytyneiden kertomuksista. Kymmenet tuhannet nuoret aikuiset ovat astelleet heidän kanssaan Auschwitzin tantereella ja muilla kuolemankentillä, mutta sen lisäksi nuoret ovat saaneet innoitusta käymällä monissa vähemmän tunnetuissa kohteissa ja kuuntelemalla henkilökohtaisia muisteloita rikkaasta elämästä, sankaruudesta ja perinnöstä, jotka sittemmin hävitettiin. En tiedä tehokkaampaa tapaa paremman tulevaisuuden turvaamiseksi kuin saada seuraava sukupolvi pysähtymään hetkeksi kiireidensä keskellä ja paneutumaan huolella sekä synkästä menneisyydestä että myönteisistä historiakokemuksista ammennettavissa oleviin oppeihin. Aika kuitenkin kuluu ja elossa olevien selviytyjien määrä vähenee nopeasti. Tapasin Josefin ollessani taltioimassa videolle yli sadan selviytyjän tarinoita tarkoituksenani talmentaa heidän elämänviisauksiaan tuleville sukupolville. Häntä ei ollut helppoa suostutella haastateltavaksi. Olen oppinut,

että holokaustista selviytyneet sanovat mielipiteensä suoraan, eikä Josef ollut poikkeus, kaukana siitä. Silti vetosin häneen, että hän auttaisi tulevia sukupolvia jakamaan hänen ainutlaatuisen inhimillisyytensä, koska Josefin selviytyminen osoittaa sellaista ihmismielen kestävyyttä, jollaista meillä jokaisella pitäisi olla.

Josefissa tämä ominaisuus esiintyy kirkkaana ja selkeämpänä kuin kenessäkään muussa tapaamassani ihmisessä. Tämän kirjan lukija saa käsityksen hänen ihmeellisestä sietokyvystään ja periksiantamattomuudestaan sekä hänen kostonhalustaan, joka ilmeni poikkeuksellisella tavalla pyrkimyksenä rakentaa parempi tulevaisuus ja pelastaa orpolapsia. Josefista henkiä läpitunkeva, ehdoton moraali ja velvollisuudentunto, ja hän selittää sietokykynsä perustuneen ennen muuta haluun auttaa toisia. Josef lausuu usein puolaksi, että ”et menetä koskaan mitään olemalla ystävällinen ja hyvänsuopa muita ihmisiä kohtaan”. Tämä periaate pelasti hänen henkensä monta kertaa. Sen ja paljon muuta hän oppi jo lapsena äidiltään, jonka opit perustuivat niihin keskeisiin arvoihin, joita vaalittiin lukemattomissa kodeissa Euroopan pikkukäytävien ja kylien juutalaisyhteisöissä. Ne arvot eivät pärineet vain silloin, ne pätevät ikuisesti. Ne näyttävät meille, että jos Josef kykeni raivaamaan tien ylikäymättömien vastusten läpi, mekin pystymme samaan. Jos Josef kykenee nostamaan itsensä historiankirjoihin oikeuden, rauhan ja yleismaailmallisten moraalikäsitteiden puolustajana ryysyihin pukeutuneena ja pelkän päättäväisyytensä turvin, mekin kykenemme samaan. Meidän täytyy kyetä. Toivomme, että kukaan ei laita tätä kirjaa hyllyyn pölyttymään viimeisen sivun luettuana, vaan pitää

Alkusanat

mielessään Josefin opetukset ja ottaa niistä vaarin meidän kaikkien paremman tulevaisuuden vuoksi.

Esipuhe: Haamut

*”Jos puhun, ei tuskani helpota, ja jos lakkaan,
lähteekö se sillä?” Job 16:6*

Minussa ei ole sankariainesta. Pelkään, että jalkani pettävät. Huokaisen syvään ja laahustan eteenpäin. Tuntuu kuin vatsaani olisi isketty nyrkillä. Itken, vaikka luulin kyynelteni jo ehtyneen. Sydämeni on pakahtumaisillaan. Olen kerännyt rohkeutta kahdeksankymmentä vuotta tullakseni tähän kirottuun paikkaan, tälle synkälle, kivimurskan ja soran peittämälle kalmankentälle, joka jo itsessään on kuin suuri hauta-
muistomerkki.

Kentältä nousevalla harjanteella on tammipuiden rivi. Tammet jäivät pystyyn, kun länttä kohti etenevän puna-armeijan sotilaat repivät juurineen maasta natsien istuttamat kuuset, jotka olivat kätkeneet näkyvistä joukkomurhan näyttämön. Satelee hiljakseen. Idästä puhaltava hyytävä viima. Kenttä on tuskin kolmen jalkapallokentän kokoinen. Sitä kiertävän kapean reunakaistan hiekka on ihmistuhkan ja luujauhon kyllästämää. Täällä 600 000 juutalaista kohtasi

maallisen matkansa pään maaliskuun ja joulukuun välisenä aikana vuonna 1942.

Bełżecin tuhoamisleiri. Nimi on herättänyt minussa aikuisiällä samanlaista kauhua kuin Adolf Hitlerin nimi lapsuudessani. Nimetön SS-upseeri lähetti yhdellä ruoskanheilautuksella Bełżeciin äitini Sheindelin ja kolme nuorempaa veljeäni, Meir Wolfin, Hershl Zvin ja Dovid Leibin. He jäivät sille tielle, kuten 15 000 muuta Kaakkois-Puolassa sijaitsevan kotikaupunkini Działoszycen asukasta.

Olin vannonut, että en astuisi jalallanikaan Bełżeciin, mutta heidän sielujensa kutsu ei ollut antanut minulle rauhaa. Äiti ja veljet ovat neljä niistä miljoonista ihmisistä, joilla ei ole hautapaikkaa eikä hautakiveä, joiden olemassaolosta on jäänyt jälkiä vain ihmisten muistiin. Heillä oli unelmia, he rakastivat, mutta eivät saaneet elää. He kertovat meille kansamme tarinan. He kuolivat yhden ainoan rikoksen vuoksi: he olivat syntyneet juutalaisiksi. Voimmeko ymmärtää, miten sellaista voi tapahtua meidän maailmassamme? Meidän täytyy.

Kävin Bełżecissä synkkänä alkukevään päivänä. Sade sullatti talven viimeisiä lumia. Tunne pyhästä velvollisuudesta antoi minulle voimaa. Jälkeläisten tulee muistaa edesmenneitä vanhempiaan lausumalla kaddish-rukouksia, jotka ovat yksi juutalaisuuden kulmakivistä. Rukouksilla juutalaiset ylittävät Jumalaa, huojentavat surua ja vahvistavat uskoa rakkaiden jälleennäkemiseen. Rukoukset antavat heille toivoa.

Sytytin kynttilät kauniin, hellän naisen ja kolmen herttaisen pojan muistoksi. Suojasin liekkiä tuulelta ja asetin kynttilät varovasti lasiastioihin. Kynttilöillä kunnioitin

sataaviittäkymmentä holokaustissa menehtynyttä sukulaistani. Olin sukuni ainoa henkiin jäänyt, ja velvollisuuteni oli toimia todistajana. Minun täytyi antaa ääni ihmisille, jotka eivät enää voineet puhua, joista ei puhuttu ja joiden olemassaolosta ei edes tiedetty. Tunsin heidän henkensä, *neshaman*, läsnäolon. Suljin silmäni, painoin pääni ja rukoilin: ”Olkoon Hänen mahtava nimensä kiitetty aina ja ikuisesti. Kiitetty, ylistetty, ihailtu, korotettu, ylennetty, kunnioitettu, kohotettu, ja kiitoslauluin ylistetty olkoon Herran nimi. Kiitetty on Hän yli kaiken siunauksen ja ylistyksen, kiitoksen ja lohdutuksen, joita maailmassa lausutaan. Nyt sanokaa Aamen.”

Olen yhdeksänkymmentäkuusivuotias ja valmis kohtaamaan Jumalan, milloin tahansa hän minua kutsuukaan. Uskon, että kaikki kokemani on paaduttanut sieluni. Olen nähnyt kauheita asioita: rituaalihirttämisiä, summittaista ihmisten ampumista, sanoin kuvaamatonta julmuutta ja jopa ihmissyöntiä. Kärsin kuudessa keskitysleirissä nälkää, minua hakattiin ja kidutettiin. Pysyin elossa vain siksi, että voisin tuoda oikeuden eteen Amon Goeth -nimisen hirviön, Płaszówin teurastajan.

Goeth vainooa minua painajaisunissa. Hän uhoaa tappavansa minut, koska rohkenin astua hänen huoneeseensa kesken aterian. Piileskelen yöllä sillan tai parakin alla pelastaakseni henkeni. Goeth muistetaan parhaiten *Schindlerin lista* -elokuvan sadistisena työleirin komentajana. Painajaisissani hän esiintyy toisinaan yhtenä hahmona natsijoukossa, joka syöksyy taivaalta kimppuuni petolintujen lailla, kasvat irvistykseen vääristyneinä. Joskus herään aamulla huohottaen kamppailtuani mantteliin pukeutuneen kypäräpäisen

SS-miehen kanssa. Hän yrittää ampua minut, ja minä yritän riistää kiväärin hänen käsistään.

Väkivalta, todellinen tai kuviteltu, on minulle tuttua. Olen elänyt alituudessa pelossa ja tottunut vaaroihin ja ihmisarvottomuuteen. Olen ylpeä juutalaisuudestani ja siitä, että auroin juutalaisia orpoja sodan jälkeen. Silti murrui, kun luin Belžecissä niiden ihmisten nimet, jotka esiintyvät mieluisimmassa unessani. Siinä unessa istun illallispöydässä perheeni kanssa. Rupatteleimme ja laulamme.

Isäni Symcha huolehtii, että isovanhemmilta, sediltä ja tädeiltä ei puutu mitään. Tiedän heidän nimensä, mutta joudun ponnistelemaan muistaakseni edes joitakin heidän kertomistaan tarinoista. Ajelutan veljiä kolmipyöräiselläni. Äiti kantaa keittiöstä höyryäviä ruoka-astioita: lihaa, kanakeittoa, täytettyä kalaa ja juustopiiraita. Pidän suun supussa ja jään odottamaan. Saamme ottaa ruokaa niin paljon kuin tahdomme. Ruoka on herkullista, ja haluan lisää, vaikka olen aika huono syömään. Hillitsen kuitenkin itseni.

Kun katson ympärilleni, huomaan, että kenelläkään pöydässä istuvalla ei ole kasvoja. He ovat siluetteja, juhlivia haamuja.

Kuvailemani uni tekee minut onnelliseksi. Ehkä siksi tunsin oloni levottomaksi matkalla perheenjäsenteni teloituspaihalle. Muistan äidin kauneuden ja lempeyden, mutta en ole koskaan kyennyt palauttamaan mieleeni hänen ulkonäköään. Vaikka olen penkonut läpikotaisin Jerusalemissa sijaitsevan holokaustin uhrien muistomuseon Yad Vashemin arkistot, en tiedä tarkasti, miten hän ja veljeni kuolivat.

Holokaustin ajalta on säilynyt joitakin luetteloja kohteistaan viedyistä ihmisistä ja tyhjennetyistä kaupungeista,

Kuudelta keskitysleiriltä selvinneen miehen tarina

Selviytyjä on uskomaton kertomus yhden miehen murtumattomasta tahdosta, toivosta ja rohkeudesta käsittämättömän pahuuden edessä.

Josef Lewkowicz oli 16-vuotias, kun hänestä tuli vanki numero 85314. Natsien miehitettyä Puolan Josef ja hänen isänsä kuljetettiin Krakovaan Płaszówin keskitysleirille, joka tunnetaan elokuvasta *Schindlerin lista*. Leiriä johti akkipikainen ja julma Amon Goeth.

Järkyttävissä olosuhteissa Josef sai tottua raskaaseen pakkotyöhön, jatkuvaan väkivallan uhkaan ja kuoleman läheisyyteen. Ennen kuin sota oli ohi, hän joutui kokemaan peräti kuuden eri keskitysleirin kauheet.

Josef Lewkowicz oli suvustaan ainoa, joka selvisi hengissä natsien leireiltä. Josef ei halunnut vain unohtaa kokemaansa. Hän muodosti Yhdysvaltain armeijan tuella työryhmän metsästämään piilottelevia natsseja. Juuri Josef löysi Amon Goethin ja auttoi saattamaan tämän oikeuden eteen vastaamaan teoistaan.

Puolalainen **Josef Lewkowicz** joutui viettämään kolme vuotta kuudella eri keskitysleirillä. Sodan jälkeen hän toimi tiedustelu-upseerina Saksassa ja Itävallassa. Myöhemmin hän muutti Jerusalemiin. Lewkowicz on 96-vuotias.

Michael Calvin (s. 1957) on englantilainen journalisti ja palkittu kirjailija, joka on julkaissut 14 kirjaa.

99.1